

Prosazení kurzivního písma v reakci na potřebu rychlého psaní

Petr Sedláček

Kde a kdy se vzala kurzíva?

Po složitém procesu vzniku abecedy a prvních typů písem se v antickém období, zejména od 1. stol. n. l., utváří **spojité – kurzivní – písmo**. Jednotlivá písmena, ať už majuskuly, tj. litery pohybující se v systému dvou řádků, nebo minuskuly, tj. písmena koncipovaná do čtyř řádkového systému, přestávají stát izolovaně a začínají se vzájemně spojovat, čímž se zrychluje tempo psaní, avšak často na úkor čitelnosti. Po zániku Západořímské říše přebírají nástupnické státy antické (kurzivní) písmo a interpretují je vlastním (často svérázným) způsobem.

„Karolina“ – písmo jen pro vyvolené

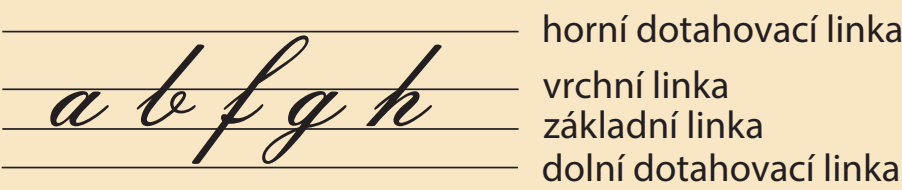
Na dvoře Karla Velikého vzniká koncem 8. století nový a jednotný typ písma, pravidelná a okrouhlá **karolinská minuskula**, která se zbavuje kurzivního charakteru a stává se univerzálním písmem oblasti latinské kultury. Písařská základna je orientována zejména na církevní prostředí. „Karolina“ představuje esteticky provedené, dokonalejší a snáze čitelnější písmo, k jehož vyhotovení je zapotřebí pomalejšího tempa psaní, tedy více času. Uplatňována byla zejména v knižní tvorbě. Pro potřeby listin, např. císařských a papežských, se vyvinula tzv. **diplomatická minuskula**, která se lišila jen ve velikosti malých a velkých písmen a zdobnosti horních důlků dlouhých liter. Čistě užitkové písmo v této době neexistuje.

Krise: Nepraktické písmo vs. společenská poptávka po psaní

Od 12. století se zvětšuje funkční základna písma, rozšiřují se klášterní skriptoria, narůstá počet měšťanů, dochází k zakládání univerzit, písařství se laicizuje, přibývá zájmu o vzdělání ve šlechtických a měšťanských kruzích. Aby se šetřilo místo na drahém a vzácném pergamentu, začíná se okrouhlá karolinská minuskula vertikalizovat a lámat. Sleduje trendy v architektuře i umění, čímž vzniká **gotická minuskula**. Středisky písemnictví již nejsou jen duchovní ústavy, ale také města se svými školami, vznikají knihovny na feudálních sídlech, vrchnostenské a městské kanceláře nabývají na významu. To všechno s sebou přináší potřebu desítek písařů a logicky i rychlého psaní. Monumentální (kaligrafická) gotická minuskula pro svou komplikovanost nedostačuje novým potřebám a společenské poptávce. Znalost písma proniká mezi studenty, řemeslníky, obchodníky a úředníky, kteří potřebují denně vyhotovit dostatek textů, přičemž nemají čas psát písmena zdlouhavě několika nepraktickými (navíc stínovanými) tahy. Pro tyto společenské vrstvy nemá takové písmo užitek.

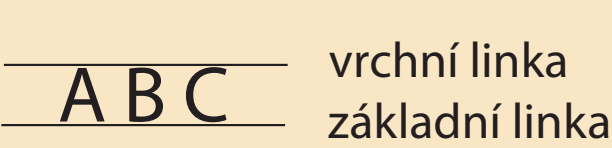
Řešení krize

Potřeba rychlejšího a praktičtějšího psaní volá po zjednodušení písma. Mnohá písmena se začínají psát jediným tahem pera, snižuje se rozdíl mezi tenkými a silnými tahy, písmo se naklání doprava, litery se začínají spojovat, ostré úhly jsou nahrazovány oblouky. To vše vede k obrovskému zjednodušení a tolik nutnému zrychlení písma, do něhož začíná pronikat i individuální projev písaře. **Gotická kurzíva**, nové užitkové písmo, od 13. století zcela převládá právě díky své praktičnosti v rychlosti psaní. Návrat kurzivního písma zažehnvává společenskou krizi a následující (novověký) vývoj už skrze stále narůstající písemnou produkci staví především na písmech kurzivních.

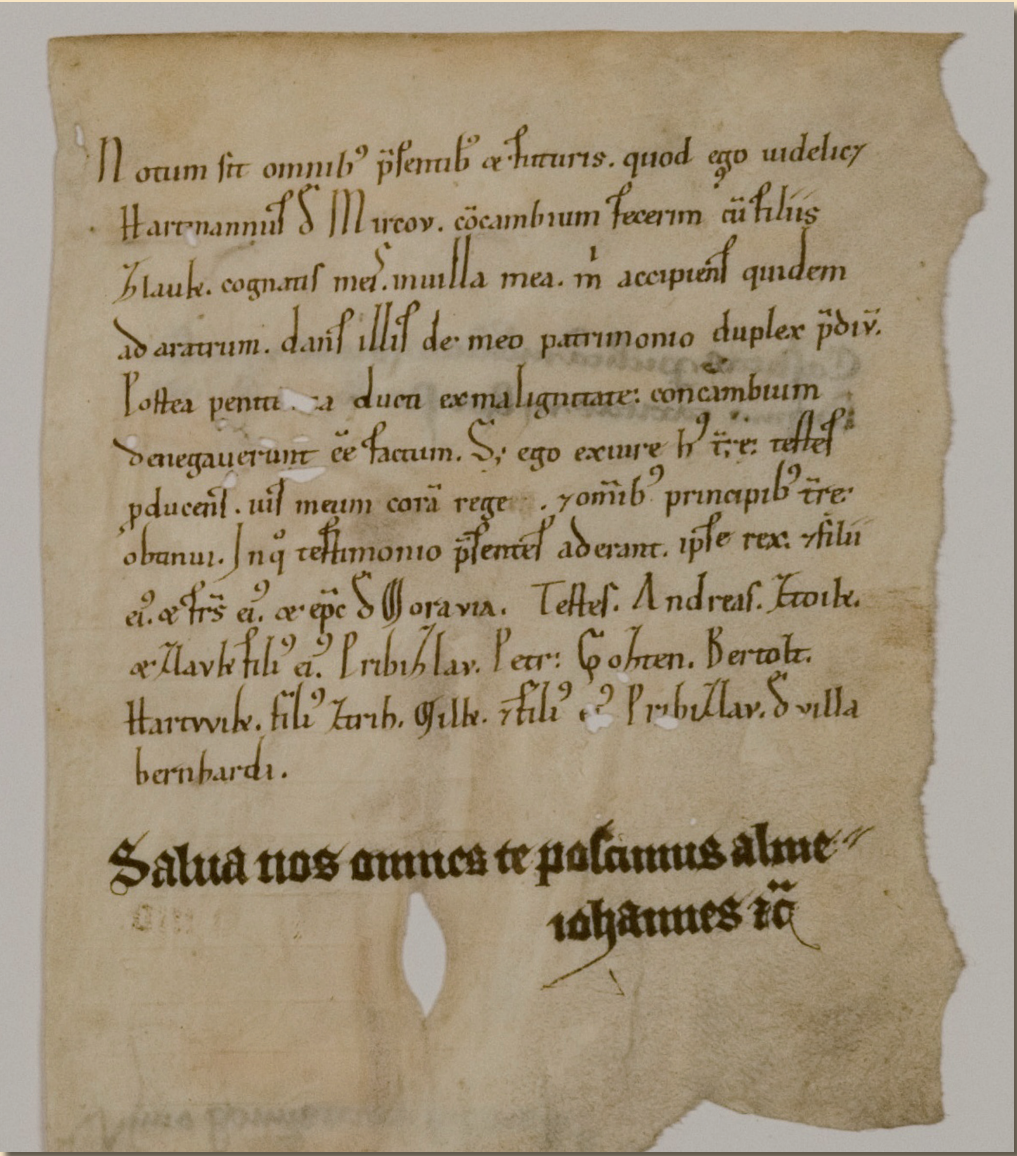
1 | Čtyř řádkový psací systém.

Minuskulní písmena rozdělujeme na krátká (a), která jsou pevně umístěna mezi základní a vrchní linku, střední písmena s horní délkou (b, h), střední písmena s dolní délkou (g) a dlouhá písmena (f), jež mají pravidelnou horní či dolní, event. horní a dolní délku ohraničenou dotahovacími linkami. Každá litera má v tomto systému svoji pevnou charakteristickou formu a místo.

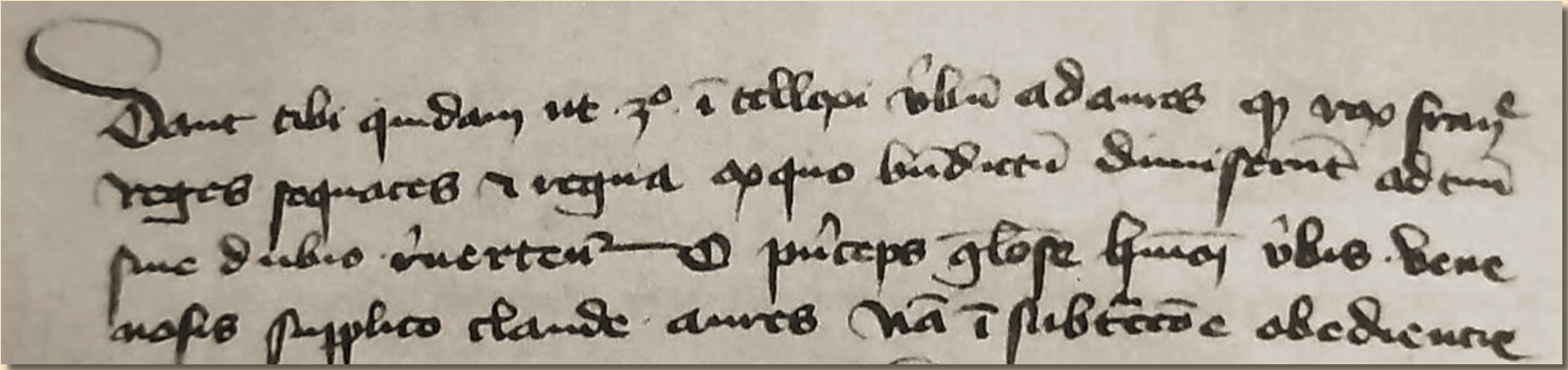
2 | Systém dvou řádků.

Nejstarší psací systém latinského písma. Majuskulní písmena jsou vměstnána mezi dva řádky, základní linku a vrchní linku. Všechny litery jsou stejně vysoké.

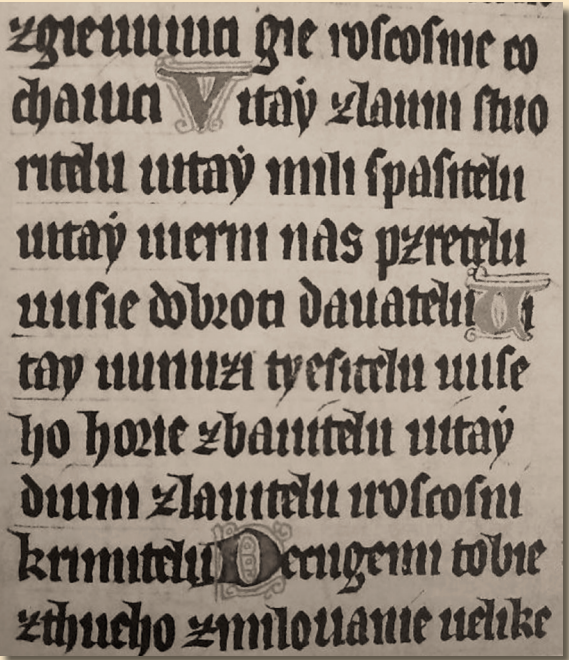
3 | Diplomatická minuskula v listině Hartmana z Mírkova, datovaná 1158–1173.

Horní důlky liter (např. h, f) jsou výrazně protažené nahoru a zdobené smyčkami. V textu jsou zastoupeny zkratky (vodorovné vlnovky nad písmeny, značky ve tvaru arabské číslice 7, 9, ad.) Zdroj: Archiv Pražského hradu, Archiv Metropolitní kapituly u sv. Víta, sign. 003-I/25b.

5 | Gotická kurzíva, autograf M. Jana Husa.

Jednotlivá písmena jsou spojována, do písma se projevuje individuální projev vypsane písmařské ruky. Řada slov je zkrácená prostřednictvím zkracovacích znamének (vodorovné čárky či obloučky, stříšky, atd.). Zdroj: Národní knihovna České republiky, sign. XIII F 16, fol. 131v.

4 | Gotická minuskula v úryvku z breviáře abatyše Kunhuty z počátku 14. století.

V písmu je patrný kontrast tenkých a silných tahů, jednotlivé litery jsou psány více tahy. Objevují se také tzv. Meyerovy ligatury, tj. splývání sousedících oblouků písmen, např. do ve slově dobroti (5. řádek, 2. slovo). Zdroj: Národní knihovna České republiky, sign. VII G 17 d, fol. 147r.